

ԱՇԽԱՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Բաբելոն :

ԲԱԲԵԼՈՆ կամ Բաբելոն քաղաքը աշխարհիս հին և երևելի քաղաքներէն մէկն եղած է . հնութեանը պատճառաւ երբ և որս ձեռքով շինուիլը ըստոյդ չգիտցուիր . աւելի հաւանական կ'երևնայ թէ Վերրովթ Վամայ թուր շինած ըլլայ լեզուաց խառնակութենէն քիչ վերջը . բայց ոմանք կ'ըսեն թէ ինքը մինակ հիմը ձգեց և ուրիշ թագաւորներ առաջ տարին . ոմանք ալ թէ Շամիրամ Վինոսի Նորեստանեայց թագաւորին կինը շինեց ու աթուր հոն դրաւ . աս իրաւ է որ Շամիրամ կանգնեց Բաբելոնի բարձր պարիսպը՝ նոր կերպով թափած մեծամեծ աղիւսներով, և վրան 250 չափ աշտարակներ կանգնեց . Երբ ատ գետը՝ որ քաղաքը երկու մաս կը բաժնէր, կամրջով մը միացուց, երկու ծայրն ալ մէյմէկ թագաւորական պալատներ շինեց որ գետին տակէն իրարու հետ հաղորդակցութիւն և անցնելու ճամբայ ունէին . քաղաքին մէջտեղն ալ Բաբելոն փառաւոր մեհեան մը կանգնեց : Երոդոտոս ականատես պատմէին ըսելուն նայելով՝ Բաբելոն Նորեստանց առանէն երևելի քաղաքն էր՝ մեծ դաշտի մը մէջ շինած քառակուսի ձևով . իւրաքանչիւր կողման մէկմէկէ ունեցած հեռաւորութիւնը 120 ասպարէզ, որով բոլոր շրջապատը կ'ըլլայ 480 ասպարէզ որ 50 մղոնէն աւելի ըսել է . մէջի եղած շէնքերը այնպէս փառաւոր զարդարած էին որ նոյն ժամանակը քաղաք մը չկար աշխարհիս վրայ որ անոր հաւասարէր : Նորս կողմը լեցուն ջրով մեծամեծ փոսեր կային, ասոնցմէ հաւած հողը պարիսպ շինելու գործածեցին . իսկ պարսպին լայնութիւնն էր 50 կանգուն, բարձրութիւնն ալ 200, որուն վրայ չորս ձիով կառք մը համարձակ կրնար երթալ . երկու պարիսպ ունէր, որոնցմէ ներսինը դրսինին պէս ա-

մուր էր բայց աւելի նեղ : Երկրորդ Երկրորդ պատմիչը քաղաքին և պարսպին մեծութիւնը ցուցնելու համար կ'ըսէ թէ պարսպին ներսի կողմը կար բաւական արծելու ու ցանելու տեղեր, որով ժողովուրդը երկար պաշարման ժամանակ՝ սովէ ազատ կը մնար : Երոդոտոս ալ կ'ըսէ թէ Բաբելոն քաղաքին այնչափ մեծ ըլլալուն պատճառաւ՝ մէջ տեղը եղած բնակիչները չեն իմացած Վերոսին քաղաքը առնելը ինչուան որ խել մը ժամանակ չէ անցած : Հարկը պղնձէ դուռ ունէր, տները իրեք չորս յարկով էին և ճամբաները ուղիղ : Ընտանոց մէջ շատ անուանի էին թագաւորին պալատը և Բաբելոն մեհեանը ու անոր մէջ եղած երևելի աշտարակը, որուն խարխին էր ուղիղ քառակուսի մը՝ լայնութիւնն ու երկայնութիւնն երկու ասպարէզ . անոր վրայ բարձրացուցած էր աշտարակը մէկ ասպարէզ երկայնութեամբ և նոյնչափ ալ լայնութեամբ, ուրիշ աշտարակ մըն ալ անոր վրայ . ինչուան ութը աշտարակ վրայէ վրայ, և ասոր վրայ կ'ելլէին դրսի կողմէն շրջապատ սանդղակ մը, մէջտեղը նստելու տեղ կար՝ ուր հասնողները քիչ մը հանգիստ կ'առնէին . աշտարակին ծայրը ընդարձակ սրբազան սենեակ մը՝ որ Բաբելոնի նուիրած էր, և մէջը լեցուն կռատան վերաբերեալ հարուստ անօթներ կային . մէկ մեծ անկողին մը քովն ալ ոսկիէ սեղան, դիտարան մը աստղագէտներու համար : Բաբելոնացիք շատ անուանի էին աստղաբաշխութեան մէջ, և շատերը եղան որ աս աշտարակը Երկրորդի առան բուրգերէն աւելի բարձր դրին, ոմանք ալ ըսին թէ աս պիտի ըլլայ ան երկնածայր աշտարակը՝ որուն շինելու ժամանակ մարդկանց լեզուն խառնակեցաւ :

Բաբելոնցիք Շամիրամէն վերջը գրեթէ այնպիսի թագաւոր մը չունեցան որ յիշատակի արժանի գործք թողած ըլլայ, կամ թէ մեզի հասած ըլլայ, ինչուան Սարգանաբազ, զորն որ Սարգակէս Սարաց իշխանը, Սարոյր հայոց

Բլուր 'Եբրուլեայ' :

նահապետը և Բեղեսիս բաբելացին միաբանելով սպաննեցին . Սարգակէս ինչպէս Հայոց վրայ զՊարոյրը թագաւոր դրաւ , նոյնպէս Բեղեսիսն ալ Ռաբելոնի վրայ . իրմէ վերջը անուանի եղաւ Վաբուգոդոնոսոր որ Ռաբելոն քաղաքը երկրորդ անգամ զարդարեց , և նոյն փառաւորութեան մէջ մնաց ինչուան Վիւրոսի ժամանակ : Վարեհին ատենը ապստամբութե մը պատճառաւ Պարսիկք պարիսպը կործանեցին և քաղքին դռները վերցուցին . անկէ ետքը կամաց կամաց ժողովուրդը քիչցաւ , և երբոր մօտերը Սելեկիա քաղաքն ալ շինեցին Ղեքսանդրի յաջորդները՝ Ռաբելոն բռնորովին ընկաւ . Յովսէպոս եբրայեցիին ատենը քաղքին մեծ մասը փլած , ժողովրդեան ալ շատը հրեայ են եղեր . անկէ վերջը ալ աւելի աւերակ անապատ դարձան , իսկ հիմա և ոչ ամէն աւերակներուն նշանները կ'երևնան , բայց ան մնացորդներէն ալ կ'իմացուի եղած շէնքերուն մեծագործութիւնը և բնակչաց հանճարը :

Նանապարհորդ մը թէ տեղը քրննելով և թէ հիններուն ըսածը , կը հաստատէ թէ Ռաբելոն կ'իյնայ հիմակուան Հիլէ քաղաքին մօտերը որ Եփրատ գետին վրայ Ռաբելոնի աւերակներուն մէկ մասին մէջ շինուած քաղաք մըն է . Ռաբելոնի մնացած աւերակները իրենց հնութեանը պատճառաւ բլրակներ ձևացած են . բայց կ'երևնան շատ աղիւսի ու խեցիի կտորներ . արևելեան կողմի աւերակները կը սկսին Հիլէ քաղաքին վերէն ինչուան երկու մղոն

տեղ՝ ու պզտիկ բլրակներ ձևացած են . տեղ տեղ կան պարիսպներ երկու մէթր ու կէս թանձրութեամբ , որոնց վրայ ասդին անդին խեցեմորթի ձևեր կը գտնուին . կամարասիւններ ալ կ'երևնան որ կրով ու նաւ թով խառնած աղիւսով շինած են , և այնպէս ամուր՝ որ անկարելի է ամբողջ աղիւս մը քակել հանել անկէ : Եւ աւերակներուն արևելեան հիւսիսային կողմը անուանի մշտադաւար ծառ մը կայ որուն տեղացիք Բեւա անունը կուտան , և կ'ըսեն թէ աս ծառը Ռաբելոնի փառաւորութեան ժամանակը ծաղկած է եղեր : Սիւլեյլայէ ըսուած տեղին հիւսիսային կողմը մէկ մարդաչափ մեծութեամբ արձանատեղ մը գտան որ պզտի դռնակով մը փոսի մը մէջ կը հանէր , հոն տեղ մէկ թմեռնի փայտէ սնտուկի մը մէջ մարդու մարմին գտնուեցաւ . ասկէ զրգուած սկըսան փորելուրիչ հնութեանց համար , ու գտան սիւններ՝ մէջերնին պարապ , ոգնիւ բանած խեցիի կտորներ , դրսի կողմէն գեղեցիկ ճերմակ վեռնիճոտած . ետքը ուրիշ շատ ամբողջ մնացած կմախքներ ալ գտան , որոնց մէկուն սրնտուկին տակը կայ եղեր կտոր քար մը վրան պղնձէ թուղուն մը կպցուցած . ասկէ հետեցուցին որ Սիւլեյլայէն ըլլայ մէկ դամբանարան կամ մեռել սրահելու տեղ մը : Եփրատ գետին արևմտեան կողմը մեծ աւերակ մը կայ որ կը կարծուի թէ Բելայ աշտարակն ըլլայ . անկէ քիչ մը հեռու Վահմազա գեղին քով մէկ մեծ աւերակ մըն ալ կայ որ մեր հոս դրած պատկերին

մէջ կ'երևնայ և կ'ըսեն թէ Ռաբայ տաճարն է . ասիկայ է Ռաբելոնի աւերակներուն մէջ ամենէն զարմանալին : Արաբացիք Պէրսի Վէրդու-սէն ասոր կամ Ռաբ-Վէրդու-սէն, իսկ Տրեայք Ռահա Վաբու-Փորո-նոսորայ, որ բարձր հողաբլուր մըն է շրջապատը 684 մէթր, արևելեան կողմը ճեղքուելով 18 մէթր բարձրութեամբ խոր փոս մը ձևացած է, մէկալ կողմերը բոլոր աւերակ . աղիւսներու կտորներ աստիճանաբար բլուրի պէս դիզուած . մեծ հողաբլուրն ալ նոյնպէս հին աւերակ մըն է սև կոտրած քարերէ, մարմարիոնի կտորներէ ու խճերէ ձևացած . այսպիսի հողաբլուրներ ուրիշ կողմեր ալ շատ կան և աւելի մեծութեամբ : Ռաբայ մեծ տաճարը, որոգոտոսի ըսածիննայելով բրգաձև պիտի ըլլայ, կամարասիւնները խեցեմորթներով զարդարած, չհանուր նիւթը աղիւս՝ արևուն կամ փռան մէջ եփած, և որպէս զի շէնքերը գեղեցիկ երևնան՝ կը գունաւորէին ու վեռնիճ կուտային անոնց : (Վազաւորաւ

(Վազաւորաւի պալատին տէրակները :

կան պալատը որուն պարսպին աւերակներն են պատկերիս մէջ երեցածները, զարդարած է եղեր կենդանեաց արձաններով ու իրենց բնական գոյնը վրանին տպաւորած . վասն զի նախ կը նկարէին կղմինտրի վրայ ու ետքը կ'եփէին . Ուիչ տեսաւ ասոր աւերակներուն մէջէն ելած մէկ վիթխարի առիւծ մը ճերմակ կրանիտէ : Ոմանք կ'ըսեն թէ Շամիրամ Ռաբելոնի մէջ շատ փառաւոր շէնքեր շինեւէն զատ քարէ կոթող մըն ալ կանգնեց 38 մէթր բարձրութեամբ, և թէ աս միակտուր քա-

րը Տայաստանէն բերաւ . բայց հիմա իմացուեցաւ որ Տիթ ըսուած տեղէն վեր լեցուն է աս տեսակ քարի հանքեր : Բրիտանիայի թանգարանին մէջ Ռաբելոնի կղմինտրներուն շատ տեսակը կայ, նոյնպէս վարպետ բանած քարեր, կնիքով հանդերձ մատանիներ : Ռաբելոնի աւերակացը մէջ գտնուեցան նաև մանր գլանաձև քարեր մէջերնին ծակ, որոնց վրայ խորհրդաւոր տեսարաններ փորուած են ինչպէս մարդկան բազմութիւն, անասուններու հօտ և այլն . աս գլաններէն ոմանք կաւէ են, ոմանք աղնիւ քարերէ . Ափրատին մէջէն հանած անօթ մը գտան ու անոր մէջ շատ դրամներ Մեքսսանդրի և իրեն յաջորդներուն, բայց անոնցմէ զատ երկու դրամ ալ որ հին Ռաբելոնի գրամ սեպուեցան :

Ռաբաւոր Վեճաւափորո-նի-ան աշխարհիս
Բազմաճարդո-նեանը :

Թիւ որ սովորական կարծիքով մը են թաղրենք թէ աշխարհիս վրայ հազար միլիոնի չափ բնակիչ կայ, և թէ մարդուս կենաց միջին երկայնութիւնն է 33 տարի, ըսել է թէ աս 33 տարուանս մէջ 100 միլիոն մարդ կը մեռնի, որով մեռնողներուն թիւը կ'ըլլայ

Մէն տարի 30, 000,000 ,
Մէն օր 82, 000 ,
Մէն ժամ 3, 400 ,
Մէն վայրկեան 60 :

Թիւ որ մարդիկ չի մեռնէին՝ ինչուան հիմայ երկրիս վրայ 173 հազար միլիոնէն աւելի բնակիչ կ'ըլլար, և որովհետեւ բոլոր երկրիս ցամաք կտորին մակերեսըն է 1587 միլիոն քառակուսի ոտք, ան ատեն 109 հատ գրեթէ երկրիս պէս ցամաք պէտք էր որ այսչափ բազմութիւնը մէյմէկ քառակուսի ոտք տեղւոյ մէջ սղմէին :

Նսթաղրենք դարձեալ թէ աշխարհիս ստեղծուելէն ինչուան հիմայ 5700 տարի է, կամ յիսունը եօթը դար, և